

PRIKAZI

Fra Bernardin Sokol "MISSA JUBILARIS"

Uvod

Glazbena djela Bernardina Sokola, franjevca i skladatelja, u posljednjih nekoliko godina dobivaju mjesto u splitskom koncertnom glazbenom životu. Poneka njegova djela splitski glazbenici izvode i o njemu muzikolozi pišu. Međutim, njegov glazbeni opus još nije dovoljno istražen, niti muzikološki odgovarajuće vrednovan. Zacijelo, taj veliki posao čeka hrvatske muzikologe. Potrebno je popisati glazbene jedinice skladatelja, te ih analizirati i vrednovati, kako bi im se dalo značenje koje im pripada. Zbog toga zavređuje da se cijeli glazbeni opus fra Bernardina Sokola istinski, a ne tek površno vrednuje. Ni izvođenje njegovih skladbi nije dovoljno, a posebno ako se to čini samo prigodom obljetnice skladateljeva rođenja ili smrti. Posebno je nedostatno ako se na koncertima izvode u nekoj novoj prerađenoj verziji, a ne onako kako je sam autor zamislio dok je skladao određenu skladbu, bila ona duhovnoga ili pak svjetovnog karaktera. Dakle, koncertno izvođenje skladbi fra Bernardina Sokola onako izvorno kako ih je on sam zamislio i skladao (za određene instrumente ili glas) pridonosi otkrivanju velikog talenta i duhovnog bogatstva tog istinskog umjetnika.

Studij crkvene glazbe

Svoj životni put Sokol je započeo u Kaštel Sućurcu potkraj prošlog stoljeća (1888.), da bi ga završio 1944. godine nasilnom i mučeničkom smrću. Lažno je optužen za suradnju s okupatorom, komunisti su ga osudili i usmrtili utapljanjem u moru na otoku Badiji kod Korčule.

Za Bernardina Sokola važna su dva mjesta gdje je primao glazbenu naobrazbu: **Beč** i **Rim**. Čini mi se da je drugi nastavak glazbenog studija u Rimu zapravo mnogo pridonio da njegov studij glazbe dobije novu dimenziju, koju prije nije imao. Studirajući glazbu u Rimu na *Papinskom institutu za crkvenu glazbu*, Sokol je došao na prava izvorišta gdje se posebno njegovalo gregorijansko pjevanje i polifonija. To je vrijeme kada benediktinci iz francuske opatije *Solesmes* velikim marom nastavljaju rad na rekonstrukciji gregorijanskog pjevanja iz starih gregorijanskih kodeksa. I upravo plodovi toga rada osjećaju se na *Papinskom institutu za crkvenu glazbu u Rimu*. Tu se gregorijansko pjevanje proučava po najnovijim metodama "*Metode de Solesmes*" i ostvaruje u praksi. Za vrijeme Sokolova studija u Rimu predstojnik Instituta bio je benediktinac P. Paolo Maria **Ferretti**, koji je vodio studij Gregorijanskog pjevanja.¹ Taj studij bio je sastavljen od predmeta gregorijanskog pjevanja: *Teorija*, *Praktično izvođenje*, *Interpretacija* i *Dirigiranje*.² Benediktinac Ferretti bio je vrsni predavač i zauzeti gregorijanist. God. 1934. izdao je temeljno djelo za proučavanje gregorijanskih oblika *Estetica gregoriana*, te niz djela iz gregorijanske paleografije.

Osim toga na Institutu posebno se njegovalo, a i danas se njeguje, stroga klasična harmonija i kontrapunkt, te crkvena kompozicija, koju je u Sokolovo vrijeme predavao veoma poznati glazbenik maestro Raffaele **Casimiri**. Osim što je Casimiri bio vrsni skladatelj, također je bio vrstan poznavatelj talijanske - rimske škole polifonije. Izdao je *Monumenta*

Polyphoniae italicae te cijeli Palestrinin opus tzv. *Opera omnia* u 36 volumena.³

Okružen vrsnim profesorima na *Papinskom institutu za crkvenu glazbu* Sokol god. 1926. postiže naslov maestra gregorijanskog pjevanja i crkvene kompozicije. Rimski studij bit će od presudne važnosti za njegov daljnji skladateljski rad koji je bio svestran na području duhovne ili svjetovne glazbe.

To je bilo veoma važno napomenuti da bi se približili autoru te tako pristupili njegovom glazbenom opusu.

Missa jubilaris

Njegovo reprezentativno djelo *Missa jubilaris* posebno govori o načinu skladanja i afinitetu skladateljskog rada samog autora. *Missa jubilaris* - za soliste, četveroglasni zbor i orgulje, nastala je 1940. godine.

Na naslovnoj stranici tiskane mise piše:

PERPETUAE UNIONI CROATICAE GENTIS
CUM SANCTA SEDE

MISSA JUBILARIS

IN OCCURSU XIII CENTENARII POPULI CROATICI
A SUSCEPTO BAPTISMATE

Fr. Bernardinus Dr. Sokol O.F.M.
COMPOSUIT

AD VOCES INAEQUALES COMITANTE
ORGANO VEL INSTRUMENTIS ORCHESTRALIBUS

PREMISSU ORDINARIATUS ZAGREBIENSIS ET
SUPERIORUM ORDINIS
ZAGREB 1940.

Misa je skladana prigodom proslave jubileja trinaest stoljeća pokrštenja Hrvata i prvih veza hrvatskog naroda sa Svetom Stolicom. Glavna proslava trebala se održati u Solinu na Gospinu Otoku 1941. godine, ali proslava nije održana zbog rata. Bilo je predviđeno da se tada izvede *Missa jubilaris* od Sokola, a izvedbom je trebao ravnati maestro Boris Papan-dopulo.⁴

Orkestracija Missae jubilaris

Zanimljivo je napomenuti da na naslovnoj stranici stoji napisano da je misa skladana za pratnju orgulja i instrumentalnu orkestralnu pratnju. Međutim orkestralnu pratnju zbog ratnih neprilika Sokol nije napisao. Čekao je bolje, mirmije dane, koje nije dočekao. Tako je ta svečana misa ostala nedovršena. Može se ustvrditi da je *Missa jubilaris* nastala u drugom svjetskom ratu, tragičnom za hrvatski narod, da bi dočekala novi krvavi domovinski rat (1991.) u kojem je bila konačno završena - orkestrirana.

U Splitu je 1991. god. *Hrvatsko narodno kazalište* pripremalo koncert na kojemu se trebala izvesti Sokolova *Missa jubilaris*. Kako nije bila orkestrirana, ravnatelj Opere HNK zamolio me da napišem orkestraciju *Missae*. Prihvatio sam se posla, te u petnaest dana završio orkestraciju. *Missu* sam napisao za orkestar (A2): 2 flaute, ottavino, 2 oboe, 2 klarineta, 2 fagota, 2 korna, 2 trube, timpane, orgulje i gudače. Svoju orkestraciju sam radio na temelju orguljskog predložka. Dakako, ako se usporedi original Sokolovog orguljskog predložka i orkestralna partitura uočit će se velike razlike u tematskoj obradi pojedinih dijelova. Treba reći da ni jednu Sokolovu notu iz

orguljskog predloška nisam promijenio, ali sam mnoge nado-
dao pružajući orkestru da izvrši svoju funkciju. Dr. Blajić
piše: "Mislim da je upravo Marović bio najpozvaniji da
napravi pratnju jer u misi prevladava modalnost, tek rijetko
tonalnost, a modalnost se posebno njeguje na Papinskom
institutu koji je i Marović kao i Sokol završio."⁵

Budući da je modalitet i gregorijansko pjevanje temelj Soko-
lovog skladateljskog nadahnuća dok je pisao tu misu, nije mi
bilo teško ući u izvornost Sokolove misli te je orkestralno
razraditi. Dakako, u misi se ne nalazi samo citirano i
razrađeno gregorijansko pjevanje. Sokol je modalnost vješto
proširio upotrebljavajući i nove elemente proširene harmonije.
Nije se zaustavio samo na starocrkvenim ljestvicama već ih na
svoj način proširuje, razrađuje i nadopunja novim harmonij-
skim akordima koji nisu bili uobičajeni u to vrijeme u
crkvenoj glazbi. Stroga pravila harmonije za Sokola više ne
postoje, što ne znači da stvara u potpunosti kompozicijskoj
anarhiji. Štoviše, Sokol ovakvim načinom skladanja unosi u
hrvatsku crkvenu glazbenu baštinu novi duh, koji ostaje otvo-
ren suvremenim glazbenim dostignućima, novom vremenu.

Glazbena analiza djela

Ako se pažljivo analizira Sokolova *Missa jubilaris* uočiti će se
gregorijansko izvorište njegova nadahnuća. Za svoj skladateljski
rad Sokol upotrebljava modalnost koja izmiče uhvatljivi-
vosti i određenosti tonalnog sustava. Uzimajući gregorijanske
napjeve iz uskrne mise (*Tempore Paschali*) *Lux et origo* znao
ih je na primjeren način utkati u liturgijske misne dijelove.

U svom *Kyrie eleison* Sokol uzima iz gregorijanske mise
napjev *Kyrie eleison* te ga citira u originalnim (osminskim)
vrijednostima, ali ne potpuno. Rijetko Sokol donosi doslovni
gregorijanski napjev, već naznaku napjeva (glavu, temu) te ga
u polifonom slogu razrađuje za pojedine dionice.

I za početak *Glorije* Sokol se služi istoimenom gregorijan-
skom temom *Kyrie eleison* iz uskrne mise. Dakako ovdje u
drugoju obradi. Cijeli zbor unisono izvodi spomenutu temu.
Tako sada tema dobiva drugi svečani izričaj. Autor je na
početku *Glorije* kao oznaku za tempo uzeo *Risoluto* (odlučno,
energično, odvažno), što sada temi daje drugi smisao. Također
Sokol citira i u drugom dijelu *Glorije* gregorijansku temu *Qui
tollis peccata mundi* od koje se pomalo udaljava u *miserere
nobis* upotrebljavajući kvarte za drugi prateći glas. Sokol
Quoniam sklada kao početak *Glorije* uz istu naznaku za tempo
(*Risoluto*). Za temu *Cum Sancto Spiritu* Sokol uzima gregori-
jansku temu od *Exulteta* (*Uskrni hvalospjev*), ali ujedno ta
tema dio je gregorijanskog motiva *in Gloria Dei Patris* iz
Glorije (*Lux et origo*). Dakako, Sokol temu razrađuje kao
četverglasnu fugu. Ta njegova fuga izlazi iz okvira školskih
fuga, te upotrebom smionih kontrapunktskih prohoda dobiva
jednu novu dimenziju koja je čini izuzetnom. S kratkim

uvodom od tri takta zbor unisono započinje *Credo*, koji je
napisan u deklamativnom načinu. Sam početak *Creda* kao da
ima oslonac u *IV. gregorijanskom Credo*. Ovdje, kao i u
Gloriji, veoma je česta izmjena solista i zbora. Zapažamo da
Sokol u *Credo* upotrebljava gregorijanski napjev uzet iz *Kriste
eleison* (*Lux et origo*) za tekst *Deum de Deo, lumen de lumine*
(razrađuje ga četverglasno) te *Genitum non factum* (donosi
ga jednoglasno - bas solo). Za *Et incarnatus est* uzima gregori-
janski napjev iz *Glorije* - *Qui tollis peccata mundi, suscipe...*
te ga razrađuje za četiri solista (sopran, alt, tenor i bas). Za *Et
resurrexit* upotrebljiva u unisonu dio iz *Glorije* (*Glorificamus
te*). Za završnu fugu *Et vitam venturi seculi* Sokol uzima istu
temu *Exulteta* i gregorijanskog motiva *In gloria Dei Patris* kao
i za fugu u *Gloriji*, ali je razrađuje na jednostavniji kontra-
punktski način. Ova fuga je kraća i nema svoj razvojni vrhu-
nac kao u *Gloriji*.

Sanctus počinje kratkim uvodom od dva takta, i to s di-
namičkom oznakom *pianissimo* (pp). Tu Sokol uvodi dvo-
zboru tehniku skladanja, tako da prvu invokaciju (*Sanctus*)
pjeva četverglasni muški zbor i to *piano* (p). Potom odgovara
četverglasni ženski zbor u *pianissimo* (pp). Sve se još
jedanput ponavlja samo na drugom stupnju istim dinamičkim
oznakama. Odsjek *Pleni sunt coeli et terra* polifono razrađuje,
dok za *Hosanna* uzima gregorijanske elemente iz *Glorije* (*Qui
tollis ... suscipe ...*).

Benedictus je trenutak u misi u kojem dolaze do izražaja ele-
menti meditacije, kontemplacije, iščekivanja. To je posebni
izazov svakom skladatelju, gdje dolazi do izražaja skladatelje-
va stvaralačka sposobnost izražavanja onog istinskog trans-
cendentalnog elementa koji u umjetnikovoj duši spaja nebo i
zemlju. Sokol kao svećenik imao je u tom stvaralačkom
zanosu mnogo toga iskazati, dakako opet ponovno posežući
za gregorijanskim elementima *Kriste eleison* iz mise *Lux et
origo*. *Benedictus* je povjerio solistima u sasvim diskretnoj
harmonijskoj pratnji. U *Agnus Dei* nalazimo također tragove
istog gregorijanskog motiva *Kriste eleison*, dok završetak
Missae jubilaris *dona nobis pacem* završava gregorijanskim
motivom iz *Kyrie eleison*.

Može se zaključiti glazbena analiza Sokolove mise tvrdnjom
da autor upotrebljava najčešće *Kyrie* i *Kriste eleison*, njemu
karakteristične gregorijanske motive koje u pojedinim dijelo-
vima posebno razrađuje prema karakteru liturgijskog teksta.
Njemu gregorijanski motiv služi kao *leitmotiv* - *motivo con-
duttore*, koji povezuje misu u jednu jedinstvenu cjelinu.
Zapravo ta *Missa jubilaris* svojevrsna je *ciklička misa* ili
Messa dal Kyriale u kojoj se upotrebljava gregorijanski motiv
te se razrađuje u svim dijelovima *Ordinaria missae*. U toj misi
četverglasni mješoviti zbor ima dominantnu ulogu dok se
solisti povremeno pojavljuju.

Glazbeni notni primjeri:

Missa "Lux et origo"

KYRIE "Missa jubilaris"

GLORIA "Missa jubilaris"

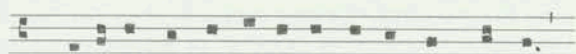

Missa "Lux et origo"

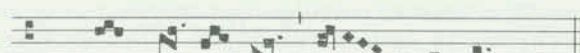
Qui tollis pec-ca-ta mundi, miserere no-bis.

"Exultet"

Exultet jam An-ge-li-ca tur-ba cae-lo-rum

Missa "Lux et origo"

Chri-ste e-le-i-son.

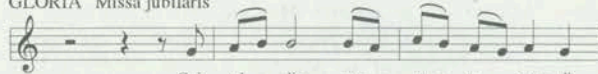
Izvedbe "Missae jubilaris"

Missa jubilaris prvi put je izvedena 2. studenoga 1991. god. u Konkatedrali sv. Petra u Splitu. Izveli su je solisti (Božena Svalina - sopran, Cecilija Car - mezzosopran, Sveto Komnenović - tenor te Franjo Petrušanc - bas), zbor i orkestar HNK Split pod ravnanjem Ive Lipanovića. Tom prigodom glazbeni kritičar Miljenko Grgić piše:

"Nažalost, zbog rata praizvedba je odgođena i tek je ovom prilikom u cijelosti predstavljena javnosti, zahvaljujući zalaganju dr. P. Z. Blajića. Za ovu priliku Mo. Šime Marović dopunio je izvornik time što ga je orkestrirao te ga uspješno zvukovno obogativši finim i prozračnim nijansama kakve u potpunosti odgovaraju temeljnom ugođaju, što ga je ostvario skladatelj. Djelo je izraslo na snažnoj podlozi modaliteta, kojeg učvršćuju rado korišteni i prepoznatljivi uvodni motivi gregorijanskog korala (Uskršna misa) u pravilu na počecima djelova ordinarija missae. Nakon ovih citata, slijedi ili bogata razrada ili nova glazbena građa koja svjedoči o bogatoj i nepresušnoj invenciji Bernardina Sokola. Ovome treba pridodati zamjetno svježje harmonije, nekonvencionalne spojeve, kakvi se stvaraju tijekom stavaka, a posebno pri njihovim završecima koji tendiraju prema tonalnom sustavu... Što se pak tiče izvođenja, ono se kretalo uravnoteženim stazama profesionalne korektnosti. Zbor je u skladu sa svojom ulogom bio vatreni, ponegdje i suviše prenapregnuti nositelj glazbene akcije... Orkestar je tijekom cijele izvedbe bio disponiran, ponegdje suzdržan u izričaju, ali pokretljiv i prilagodljiv zahtjevima dirigenta. Solistička podjela, u ovoj misi, uglavnom je odgovarala zahtjevima. Općenito uzevši ovaj koncert je u svim aspektima zadovoljio, te je naišao na iskreno odobravanje slušateljstva koje je do posljednjeg mjesta ispunilo prostor crkve sv. Petra. Koncert za duše i za dušu."⁶

Druga izvedba *Missae jubilaris* bila je u Varaždinu za Uskršnji koncert 1992. godine. Izveo ju je simfonijski orkestar i zbor HRT i zbor *Cantores sancti Marci* u crkvi čazmansko-varaždinskog kaptola. Izvedbom je ravnao maestro Nikša Bareza. Tom prigodom solisti su bili: Marijana Samuda - sopran, Ivana Novačić - alt, Želimir Puškarić - tenor i Marijan Jurišić - bas. Hrvatska radio televizija snimila je tu izvedbu te je emitirala u svom programu.

GLORIA "Missa jubilaris"

Qui tol-lis pec-ca-ta mun-di

mi-se-re-re no-bis

GLORIA "Missa jubilaris"

Cum San-cto Spi-ri-tu

CREDO "Missa jubilaris"

De-um de De-o lu-men de lu-mi-ne, De-um

Zaključak

Na završetku ovog izlaganja o Sokolovoj *Missi jubilaris* može se ustvrditi da je riječ o posebno vrijednom djelu hrvatske crkvene glazbene baštine. Zasiurno je to djelo otvorilo novu stranicu u hrvatskoj crkvenoj glazbi, pokazujući crkvenim skladateljima novi put u stvaralaštvu. Treba spomenuti da u vremenu u kojem živi Sokol crkveni skladatelji skladaju u zatvorenim tradicionalnim okvirima, daleko od prihvaćanja novih pozitivnih elemenata u suvremenoj glazbi. I upravo glazbeni radovi fra Bernardina pokazuju crkvenim skladateljima kako treba oslušivati novo vrijeme te koristiti sve ono što je pozitivno u suvremenoj glazbi.

Nadati se da ove dvije izvedbe *Missae jubilaris* neće biti posljednje, i da nećemo čekati novu obljetnicu rođenja ili smrti da bi bilo izvedeno koje djelo tog izuzetnog hrvatskog skladatelja - franjevca Bernardina Sokola.

Šime MAROVIĆ

BILJEŠKE

- 1 *Bollettino degli "Amici del Pontificio Istituto di Musica sacra" - Anno XIII - N. 1-4, Marzo-dicembre 1961: Il pontificio istituto di musica sacra, 50 di fondazione, str. 17.*
- 2 Nav. dj. str. 35.
- 3 *Omaggio a mons. Raffaele Casimiri nel Centenario della nascita - 21 Maggio 1980. Pontificio Istituto di musica sacra - Associazione Italiana Santa Cecilia Roma, str. 17.*
- 4 Usp. BLAJIĆ, Petar Zdravko, *Sve ima svoje vrijeme*, Matica Hrvatska - Split 1992., str. 144.
- 5 Nav. dj., str. 144.
- 6 Usp. Dnevnik *Slobodna Dalmacija*, ponedjeljak, 4. studenoga 1991. str. 25.